

FOKUS: AFGHANISTAN, 21 ÅR ETTER

Den feministiske krigen og dens ofre

Torunn Wimpelmann

CMI – Chr. Michelsen Institutt, Norge

Sammendrag

Invasjonen av Afghanistan i 2001 ble delvis rettferdiggjort som en krig for å redde afghanske kvinner. Artikkelen viser hvordan denne – dypt problematiske – «feministiske» innrammingen av krigen på mange måter har overskygget for det som har funnet sted av betydelige fremskritt når det gjelder kvinners situasjon i perioden etter 2001. Videre utforsker jeg hvordan disse fremskrittene ble underkjent som så utbetydelige at de uten større konsekvenser kunne settes til side i en mulig fredsavtale med Taliban. Dermed ble afghanske kvinneaktivister som ønsket å fremme krav om kvinners rettigheter i en eventuell fredsprosess anklaget for å sette sine egne elitistiske behov foran muligheten til å få slutt på krigen. Et liknende motsetningsforhold har oppstått etter at Taliban tok makten i august 2021, i form av et konstruert valg mellom befolkningens mulighet til å overleve den humanitære krisen i kjølvannet av Talibans makt­overtakelse på den ene siden, og å insistere på prinsippene knyttet til kvinners rettigheter på den andre.

Nøkkelord: Afghanistan · kvinner · Taliban · krig

Kontaktinformasjon: Torunn Wimpelmann, e-post: torunn.wimpelmann@cmi.no

©2022 Torunn Wimpelmann. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Wimpelmann, T. (2022). *Den feministiske krigen og dens ofre*. *Internasjonal Politikk*, 80(2), 285–297. <http://dx.doi.org/10.23865/intpol.v80.3947>

Innledning

Presentasjonen, *ex post facto*, av den amerikanskledede invasjonen av Afghanistan i 2001 som en krig for å redde landets kvinner fra Taliban (BBC, 2001; Bush, 2001)¹ ble med rette fordømt av feministiske akademikere og kjønnsforskere verden over (Abu-Lughod, 2002; Ayotte & Husain, 2005; Butler, 2004; Dyvik, 2013; Hirschkind & Mahmood, 2002; Shepherd, 2006; Stabile, 2005). De pekte på hvordan påstander om å redde «brune kvinner fra brune menn» (Spivak, 1985) hadde blitt brukt opp gjennom tidene for å rettferdiggjøre kolonialistiske maktovergrep (Abu-Lughod, 2002). Videre viste kritikere til hvordan afghanske kvinners lidelse under (det første) Taliban-regimet ble redusert til et spørsmål om religion og kultur, mens Vestens historiske rolle i konfliktene i Afghanistan og ikke minst i å bringe de nesten like ekstreme *mujahedin* til makten tidlig på 1990-tallet ble strøket fra bildet (Hirschkind & Mahmood, 2002; Lindisfarne, 2002).

Mye av denne kritikken var berettiget. Likevel vil jeg hevde at den akademiske litteraturen på kjønn i Afghanistan har vært så opptatt av å problematisere hvordan kjønnede konstruksjoner har rettferdiggjort den vestlige krigføringen, og av å tilbakevise assosierte konstruksjoner av afghanske kvinner som endimensjonale ofre, at det langt på vei har skygget for mer empirisk orienterte studier av utviklingen på bakken siden 2001 hva gjelder afghanske kvinner og kjønnsrelasjoner. Som jeg viser i denne artikkelen, skjedde det betydelige endringer under Den islamske republikken (2001–2021) i kvinners tilgang til utdanning, beskyttelse, bevegelsesfrihet og deres selvforståelse. Jeg argumenterer for at det er mulig å kunne anerkjenne disse endringene og samtidig peke på at Vestens tilstedeværelse og påberopelse av kvinners rettigheter som et grunnlag for denne tilstedeværelsen også hadde mange negative virkninger for kvinners situasjon.

I del to av artikkelen utforsker jeg potensielle fallgruver ved å ikke anerkjenne disse endringene eller ved å redusere dem til en liten elites kunstige ervervelser. Jeg viser hvordan det – parallelt med den økende erkjennelsen i Vesten av at krigen mot Taliban umulig kunne vinnes – ble stilt spørsmål ved hvorvidt innrømmelser når det gjaldt kvinners rettigheter overfor Taliban egentlig ville få konsekvenser av betydning all den tid disse rettighetene egentlig kun gjaldt en liten urban elite. I stedet ble afghanske aktivister som ønsket å fremme krav om rettigheter i en eventuell fredsprosess, beskyldt for å stille urimelige krav og dermed påtvinge sine medsøstre på landsbygda en krig de ikke ønsket. I forlengelsen av dette ble afghanske kvinners advarsler om Talibans kvinnepolitikk avfeid som krigsromantikk. Jeg konkluderer

¹ Se for eksempel Khalid, 2011, Berry, 2003 og Ayotte & Husain, 2005 for referanser til offisielle uttalelser fra vestlige ledere og embedstverk hvor sammenhengen mellom krigen og kvinnefrigjøringen ble understreket.

med at den siste tids utvikling, hvor Taliban har innført stadig mer ekstreme restriksjoner for afghanske kvinner, viser at det var liten grunn til ikke å ta disse advarslene på alvor.

Afghanske kvinner under Den islamske republikken (2001–2021)

Som nevnt over, er det produsert langt flere analyser av den diskursive innrammingen av krigen i Afghanistan som et feministisk prosjekt enn av de *empiriske* konsekvensene av den samme krigføringen for kvinner og kjønnsrelasjoner i Afghanistan, eller forskning på hvordan kjønn og kvinners forhold i Afghanistan har utviklet seg siden 2001.² Det er imidlertid klart at viktige endringer fant sted etter at det første Taliban-regimet ble kastet fra makten. En kombinasjon av målrettet innsats fra afghanske kvinneaktivister, bredere sosioøkonomiske endringsprosesser og prosjekter og finansiering i regi av bistandsorganisasjoner og utenlandske ambassader bidro til å endre forholdene for mange kvinner, selv om den bistandsdrevne kvinneaktivismen (Kandiyoti, 2009) – for ikke å nevne den internasjonale tilstedeværelsen mer generelt – ofte hadde motstridende effekter på dette feltet (Billaud, 2015; Wimpelmann, 2017).

Under Den islamske republikken, som perioden 2001–2021 nå ofte omtales som,³ var mye av fokuset til den afghanske kvinnebevegelsen rettet mot kvinners tilgang til rettsapparatet, og da særlig kvinners beskyttelse mot kjønnsbasert vold. Det første kriesenteret for kvinner ble opprettet i 2003, og et par år senere begynte arbeidet med å få på plass lovverk og infrastruktur som skulle sikre økt straffeforfølgelse av overgrep og vold mot kvinner. Samtidig utfordret både kvinnebevegelsen og deres støttespillere – samt en voksende gruppe advokater – afghanske myndigheters praksis med å pågripe alenereisende kvinner for «moralsk kriminalitet», en praksis som hadde vanskeliggjort kvinnelige voldsofres mulighet for å få hjelp (Wimpelmann, 2015). Etter hvert tok stadig flere kvinner som hadde vært utsatt for tvangsekteskap eller andre overgrep kontakt med hjelpeapparat og myndigheter, også i konservative områder av landet.

Som det hyppig ble påpekt, skortet det ofte på gjennomføringen av lover og reformer (UNAMA/OHCHR, 2012, 2015). Mange anmeldte voldssaker endte opp med «forsoning» snarere enn en rettsprosess i henhold til loven. Særlig i konservative områder ble kvinner avvist eller sendt hjem av politi og rettsapparat, og noen saker fikk tragiske utfall etter at kvinner som hadde blitt «forsont» med sine familier, senere ble drept av dem (Wimpelmann, 2017; UNAMA/OHCHR, 2015). Likevel representerte endringene samlet sett en betydelig utfordring av tabuene knyttet til kvinners bevegelsesfrihet utenom familiesfæren, noe de voldsomme motreaksjonene

² For unntak, se Kandiyoti, 2007, 2009; Billaud, 2015; Wimpelmann, 2017 og Ashan-Tirmizi, 2021.

³ Selv om det først var i 2004 at en ny grunnlov gjorde Afghanistan til en islamsk republikk.

også vitnet om. For eksempel anklaget de tidligere *mujahedin*-kommandantene krise-sentre for å utgjøre frisoner for umoralske kvinner, og de nye lovene ble på samme måte beskyldt for å være utformet for «gatekvinner» (Wimpelmann, 2017). Vestlige ambassader hadde investert mye både politisk og økonomisk i rammeverk og hjelpe-apparat, noe som ga konservative krefter mye ekstra ammunisjon til sine angrep på disse nyvinningene som de kunne anklage for å være korrumpert av utenlandske krefter. Det at kvinnebevegelsen ofte ba utenlandske ambassader øve press og inn-flytelse direkte på afghanske ledere for å fremme sin agenda, ga enda mer næring til slike anklager (Wimpelmann, 2017).

Til tross for disse spenningene ble det likevel gradvis mer akseptert (eller i det minste mindre skandaløst) at kvinner beveget seg alene i det offentlige rom, og at de kunne oppsøke myndigheter eller andre utenforstående i tilfeller der de var utsatt for grove overgrep eller opplevde alvorlige brudd på sine rettigheter. Dette normative skiftet var ledsaget av en generell endring i kvinners selvforståelse, slik mange, både menn og kvinner, oppfattet det (med en varierende grad av bifall). Forskning fra forskjellige deler av Afghanistan fra siste del av 2010-tallet (Wimpelmann & Sadaat, 2022) har vist at det var en utbredt oppfatning at afghanske kvinner i økende grad tenkte på seg selv som individer med visse rettigheter eller rettmessige krav (*haqq*). Selv om det var ulike oppfatninger om hva disse rettighetene besto av, anså mange at det hadde skjedd endringer i kvinners selvforståelse i forhold til tidligere kvinnelige idealer knyttet opp mot selvoppofrelse og aksept av sin skjebne uansett hvordan man ble behandlet. Dette skiftet ble av våre informanter forklart med den dramatiske økningen i tilgangen til utdanning, men også i tilgangen til medier, særlig radio og TV, i tillegg til de utallige bistandsfinansierte informasjonskampanjene om kvinners rettigheter, som hadde nådd ut til nesten alle hjørner av landet etter 2001 (Wimpelmann, 2017).

På mange måter var forholdene for afghanske kvinner ganske annerledes mot slutten av Den islamske republikken sammenliknet med tidlig 2000-tall, særlig i urbane områder. Kvinners tilstedeværelse utenfor hjemmet, som på arbeidsplasser, skoler, universiteter, offentlige kontorer, kafeer, i media og i parkene og på gaten, var om ikke alltid et dagligdags syn, så i hvert fall langt mindre omstridt enn bare noen tiår tidligere. Mange yngre kvinner fra fattigere familier eller fra landsbygda hadde gjennomgått bemerkelsesverdige klassereiser ved hjelp av masseutdanning, urbanisering og en stadig mer markedsorientert og pengedrevet økonomi. Dette gjaldt særlig kvinner fra hazarafolket, den sjiamuslimske befolkningsgruppen i Afghanistan. Selv i konservative områder på landsbygda erklærte familier at de ønsket seg døtre og svigerdøtre med utdanning, og holdningene til barneekteskap og tvangsekteskap var i endring (Wimpelmann, 2017).

Å peke på disse endringene er ikke det samme som å bifalle invasjonen i 2001. Det utelukker heller ikke at invasjonen i 2001, Vestens påfølgende krigføring eller vestlige bistandsprogrammer og diplomatiske aktiviteter spesifikt rettet mot kvinner, i seg selv hadde mange negative effekter for afghanske kvinner eller for arbeidet med

å fremme deres rettigheter. Rent bortsett fra at et ukjent antall kvinner og deres ektemenn, barn og familier ble drept og skadd i krigen, skapte NATOs krigshandlinger også en betydelig motvilje i store deler av befolkningen mot «vestlige» ideer, herunder likestilling. Paradoksalt nok brakte invasjonen i 2001 også mange av de islamistiske mujahedin-kommandantene tilbake til makten, noen med et nesten like ekstremt syn på kvinner som Taliban. Som nevnt over, gjorde det eksplisitte vestlige fokuset på kvinnefrigjøring det enda lettere for afghanske konservative krefter, inkludert Taliban, å skape et narrativ om afghanske kvinneaktivister som sto i ledtog med de utenlandske okkupantenes krig mot islam. I tillegg var mye av kvinnebistanden preget av svak kontekstforståelse og en «kvikkfix-tankegang», mens det vestlige diplomatiske presset på området ofte bar preg av symbolpolitikk (Billaud, 2015; Wimpelmann, 2017).

Med andre ord var det langt fra et unilineært forhold mellom den vestlige tilstedeværelsen og framgangen for afghanske kvinner. Likevel utviklet det seg en fortelling om at endringene i kvinners status og livsvilkår som måtte ha funnet sted siden 2001, var kunstige, kun opprettholdt av et «intenst vestlig press» (Lieven, 2012) eller NATOs krigshandlinger, og bare omfattet en liten urban elite. Denne fortellingen oppsto i en endret politisk kontekst hvor vestlige regjeringer innså at krigen i Afghanistan vanskelig kunne vinnes. Implikasjonene av denne fortellingen var høyst problematiske, for som jeg vil vise i det følgende, fungerte den som en delegitimering av den afghanske kvinnebevegelsen.

Kvinner versus fred

Mot slutten av 2010-tallet ble erkjennelsen av at konflikten i Afghanistan bare kunne avsluttes gjennom en forhandlet løsning stadig mer framtrедende, også utenfor landet selv. Antallet seminarer, kronikker og paneler som diskuterte konturene av en fredsprosess ble stadig flere, både i og utenfor Afghanistan. Den generelle oppfatningen var at Taliban ville forlange innskrenkninger i kvinners rettigheter, og etter som vestlige land mer eller mindre hadde forpliktet seg til å sikre nettopp kvinners rettigheter, ble kvinners stilling et sentralt tema. Etter hvert som fredsforhandlinger framsto som en stadig mer realistisk mulighet, konkluderte en del (hovedsakelig mannlige) analytikere og diplomater med at disse rettighetene i virkeligheten bare var tilgjengelige for urbane kvinner fra den afghanske eliten (Afghan Analyst Network, 2021⁴; Allen & Felbab-Brown, 2020; Lieven, 2019). Ifølge disse analytikerne og

⁴ Den anerkjente organisasjonen Afghan Analyst Network publiserte i 2021 en rapport om hva afghanske kvinner på landsbygda ønsket seg, med utgangspunkt i følgende observasjoner: «The women's networks that are lobbying for greater participation stress that they speak for a wide range of women. Indeed, most have worked hard over the years to become more inclusive and consult much more widely. Still, politicians, observers and negotiators tend to dismiss their demands as inopportune and downplay their importance. Often, they claim that women activists speak for only a small segment of the female population, although, curiously, no male Afghan activist or politician

diplomatene, foretrakk kvinner på landsbygda fred framfor rettigheter de i praksis ikke kunne benytte seg av.

En rapport utgitt i 2020 av det amerikanske Brookings-instituttet er et eksempel på hvordan dette motsetningsforholdet mellom urbane og rurale kvinner ble konstruert. Rapporten stadfestet at

urban, educated women might be expected to strongly oppose any significant weakening of women's formal rights [...] obtained over the past two decades» [...] However, at least some rural Afghan women do not feel connected to such elite urban women nor do they believe that urban elite women necessarily speak for them. The preferences of these rural women lean much more heavily toward a desire for peace even if it means sacrificing some formal women's rights that they are currently unable to exercise anyway. (Allen & Felbab-Brown, 2020, upaginert)

Brookings-rapporten fortsatte med en serie observasjoner som understreket ideen om at kvinners formelle rettigheter var et eliteprosjekt som potensielt sto i veien for ønskene til det store flertallet av afghanske kvinner. Rapporten fastslo at for mange kvinner på landsbygda hadde ikke livet endret seg særlig siden Taliban satt ved makten, og at «instead of economic, social, and political empowerment, Afghan women in rural areas – where an estimated **76 percent** of the country's women live – experience the devastation [of war]» (Allen & Felbab-Brown, 2020, kurisv og fet i opprinnelig tekst).

I en annen mye lest artikkel i *The New Yorker* presenterte forskeren og journalisten Anand Gopal en lignende logikk: at kvinners rettigheter i byene var tuftet på lidelsene til kvinnene ute i provinsene (Gopal, 2021). Effekten av denne type argumentasjon var at afghanske kvinners rettigheter framsto som en liten, urban elites selvoopptatte beskjeftigelse, som kun lot seg virkeliggjøre på bekostning av vanlige kvinner i landet. Dersom urbane elitekvinner fortsatte å presse på for en uforholdsmessig rettighetsagenda (hva som ville være uforholdsmessig, ble typisk nok ikke definert), ville de dømme den generelle befolkningen, herunder flertallet av kvinner, til en evig krig som de selv, bosatt i byene, bare opplevde som en mindre ubekvemmelighet. Det ble dermed svært krevende å innta en feministisk posisjon som afghansk kvinne uten samtidig å bli ansett som pro-krig. Forskjellen fra tidlig 2000-tall var imidlertid at krigen nå var blitt svært upopulær også blant de vestlige styresmaktene som hadde startet den.

Til tross for at – eller muligens nettopp *fordi* – det hadde blitt fastslått at innrømmelser når det gjaldt kvinners rettigheter var en nødvendig og rimelig betingelse

is ever challenged as to whether he is representative of Afghan men. The arguments of women's rights activists have also been dismissed by those arguing, sometimes explicitly, that although women's rights and basic freedoms are important, they may need to be the price paid for achieving peace with the Taleban and ending the hardships of war». (Afghan Analyst Network, 2021, s. 9–10). Studien baserte seg på dybdeintervjuer med 23 rurale kvinner med forskjellige bakgrunn og konkluderte med at kvinner på landsbygda ønsket seg mer bevegelsesfrihet, utdanning for seg og sine barn og mer innflytelse i sine familier og lokalsamfunn.

for fred, var det tilsynelatende få konkrete diskusjoner i politiske kretser om hvilke faktiske rettigheter som sto på spill.⁵ Da fredsprosessen formelt startet i 2019, hadde diplomater fra land som Norge, Tyskland og USA allerede brukt nesten et tiår på å få Taliban i tale om hvilken holdning de hadde til kvinners rettigheter. Disse forsøkene hadde vist seg å være fånyttede, for Taliban tok konsekvent det forbehold at kvinners rettigheter måtte være i henhold til islam eller sharia, uten å spesifisere hva forbeholdet besto i. Historien om det internasjonale fredsdiplomati i Afghanistan er ennå ikke skrevet, og det er vanskelig å fastslå med sikkerhet hva vestlige diplomater forestilte seg når det gjaldt Talibans konkrete kvinnepolitikk. Noen vestlige diplomater anså tilsynelatende Talibans villighet til å referere til kvinners rettigheter per se som et tegn på at det hadde blitt gjort framgang på dette området siden 1990-tallet, og avsto fra videre spekuleringer om hva Taliban måtte legge i «i henhold til islam».⁶ Muligens tenkte mange også at Taliban uansett umulig kunne vise seg like ekstrem som på 1990-tallet, all den tid dette ville sette den internasjonale bistanden som landet var så avhengig av, i fare.

Kvinner under Taliban siden 2021

En dypere forståelse av afghansk kjønnspolitik ville imidlertid ha gitt noen frampek om hva Taliban la i kvinners rettigheter i henhold til islam. To dager etter at de hadde tatt over landet den 15. august 2021, på sin første pressekonferanse i Kabul, gjentok talsmann Zabiullah Mujahed at Taliban anerkjente alle kvinners rettigheter innenfor rammen av sharia. Kvinner, fortsatte han, «kan være aktive på forskjellige felt og områder basert på våre regler og reguleringer – utdanning, helse og andre områder» (Al Jazeera, 2021). Selv om dette i utgangpunktet ble forstått som en positiv forsikring (AP news, 2021; BBC, 2021), viste det seg gradvis at det Taliban i praksis la i forbeholdet «i henhold til islam», var så ekstremt at det gjorde uttalelser om kvinners rettigheter nesten meningsløse.

Like etter at de tok makten, erklærte Taliban at jenteskoler på ungdoms- og videregående trinn ville bli stengt inntil undervisningen kunne foregå i henhold til islam. Universiteter ble pålagt å undervise menn og kvinner separat, og med unntak av helse og undervisning (av jenter og kvinner) fikk kvinnelige statsansatte ikke lenger møte på jobb. Litt senere ble det forbudt for kvinner å reise mer enn 72 kilometer uten følge av et mannlig familiemedlem, og endelig fikk kvinner også forbud mot å fly eller forlate landet uten en nær mannlig slektning eller ektemann. Ved inngangen til det nye skoleåret i mars 2023 erklærte Taliban at forbudet mot skolegang for jenter ville bli opprettholdt på ubestemt tid, til tross for tidligere løfter og betydelig internasjonalt press. Mye tyder på at sentrale aktører innenfor Taliban mente at ugifte jenter over en viss alder ikke kunne tillates å bevege seg alene utenfor hjemmet

⁵ Feltnotater, Kabul, 2013–2019.

⁶ Feltnotater, Kabul, 2015 og 2019.

i det hele tatt, og at det derfor ikke kunne åpnes for jenteskoler uansett hvor islamske forholdene måtte være (Afghan Analyst Network, 2022).

Den røde tråden i Talibans kvinnepolitikk siden de tok makten i august 2021, har vært restriksjoner som begrenser kvinners og jenters kontakt med menn utenfor familien, og som pålegger mannlige slektninger å overvåke deres bevegelser. Disse tiltakene er det foreløpig siste kapittelet i en bredere, stadig mer politisert kamp i det afghanske samfunnet om regulering av kvinners bevegelser. I konservative eller avsisdesliggende lokalsamfunn der kvinner ikke tillates å snakke med eller bli sett av menn utenfor familien, har denne reguleringen historisk sett først og fremst vært utført av familien selv, særlig av menn. Sistnevntes anseelse og evne til å gifte bort døtre har vært avhengig av døtrenes udiskutable dydighet (Tapper, 1991). Men under konfliktene i moderne tid har forskjellige grupperinger – både politiske ledere og opprørsgrupper – søkt å frata eller overta familiens rett til selv å bestemme hvordan og hvorvidt de vil utøve denne kontrollen, enten ved å innføre universelle regler selv, slik som Taliban og tidligere også mujahedin har gjort (Dupree, 1998; Wimpelmann, 2017), eller ved å undergrave eller frata familien retten eller evnen til å kontrollere kvinners kontakt med omverdenen, slik som de kommunistiske makthaverne på 1980-tallet (Dupree, 1984) og Den islamske republikken i varierende grad har gjort.

Siden Taliban ble drevet fra makten, så Taliban som opprørsgruppe kvinners økende muligheter til å bevege seg utenfor hjemmet og omgås menn utenfor familien som noe fremmed, uislamsk og umoralsk. Som de fortalte kvinnelige aktivister da de møtte dem i Doha i 2019, har Taliban vært imot at menn og kvinner omgås utenfor familien, da det leder til «umoral» og utenomekteskapelige forhold.⁷ Særlig universiteter, som det ble mange av i Afghanistan, er blitt sett på som arnesteder for slik umoral siden de har tillatt unge menn og kvinner å omgås uten noen form for kontroll (skoleklasser opp til videregående trinn har vanligvis vært kjønnsdelt). På samme måte har Taliban – og mange konservative deler av det afghanske samfunnet – sett på arbeidslivet, særlig arbeid i bistandsorganisasjoner og på offentlige kontorer, hvor en ny generasjon kvinner med utdanning har gjort sin inntreden, som åsteder for ukontrollert synd.

Med den stadig økende politiseringen av kvinners bevegelse utenfor hjemmet som bakteppe burde det ikke ha kommet som noen overraskelse at Taliban etter å ha tatt over makten har søkt å innføre segregering av menn og kvinner i den offentlige sfære, ikke ulikt den saudiarabiske statens politikk fra 1979 og fram til nylig (Daumato, 2009). Denne politikken har dramatiske konsekvenser for den enkelte kvinne, men også for det generelle momentumet som kvinnebevegelsen har opplevd de siste tiårene når det gjelder å utvide kvinners bevegelsesfrihet og tilgang til det offentlige rom.

Det er fortsatt mye som er uklart når det gjelder Talibans tilnærming til kvinners juridiske rettigheter og beskyttelse mot overgrep. Taliban har ikke vært klare på hvilke

⁷ Intervju med kvinnelig MR-forkjemper, Kabul september 2019.

lovverk som nå er gjeldende, selv om de i desember 2021 utstedte et kort dekret om kvinners rettigheter.⁸ Dekretet fastslo at voksne kvinner må gi sitt samtykke til giftermål, at det er forbudt å tvinge enker til å gifte seg med sin avdøde ektemanns bror, at kvinner har rett til å arve, til medgift og til å bli behandlet likt som sine eventuelle medkoner. Alle disse rettigheter er ukontroversielle selv innen mer konservative tolkninger av Hanafi-lovskolen som Taliban og de fleste sunnimuslimer i Afghanistan bekjenner seg til, og de samme rettighetene ble også anerkjent da Taliban sist satt ved makten (Wimpelmann, 2017). Dekretet sa ingenting om mer kontroversielle rettigheter, som forbud mot barneekteskap, kvinners rett til skilsmisse eller rett til beskyttelse mot familievold. Alt dette var rettigheter kvinner hadde på papiret under Den islamske republikken, og også til en viss grad i praksis. Det er også uklart om Taliban vil tillate kvinner å oppsøke myndighetene på egen hånd dersom de opplever vold eller rettighetsbrudd. Foreløpige rapporter tilsier at Taliban har stengt noen av krisesentrene og i stedet sendt beboerne i fengsel.⁹ En rekke andre kvinner skal også ha blitt fengslet for «moralsk kriminalitet» uten tiltale eller rettergang. Rettssystemet synes i liten grad å fungere, til tross for Taliban har hatt innføringen av islamsk lov som et av sine viktigste politiske løfter.

I tillegg har altså kvinner forbud mot å forlate landet eller reise mer enn 72 kilometer uten følge av en nær mannlig slektning (*mahram*¹⁰). Det kommer også stadig rapporter om at lokale Taliban-kommandanter og politi trakasserer kvinner som beveger seg alene også innenfor byer og tettsteder, inkludert Kabul (Human Rights Watch, 2022). I noen områder får ikke kvinner lenger oppsøke legehjelp eller jobbe selv innenfor helsevesenet uten følge av et nært mannlig familiemedlem. Dette går særlig ut over Afghanistans mange enker.

Høsten 2021, da det gradvis ble klart at Taliban ville innføre betydelige restriksjoner for kvinner, gjenoppsto konstruksjonen av et motsetningsforhold mellom mellom elite-kvinner og vanlige kvinner, men i en litt annen form. Denne gangen ble motsetningsforholdet beskrevet som et valg mellom befolkningens mulighet til å overleve den humanitære krisen som oppsto i kjølvannet av Talibans maktovertakelse på den ene siden, og å insistere på prinsippene knyttet til kvinners rettigheter på den andre. Fordi de viktigste redskapene for å fremme kvinners rettigheter overfor Taliban nå var sanksjoner og tilbakeholdelse av bistand kunne det å uttrykke bekymring for kvinners rettigheter alltid plasseres i en nullsum-relasjon med det å begrense befolkningens lidelser. Som det het i en kronikk:

⁸ *Special Decree issued by the Amir al-Momenin [Commander of the Faithful] on Women's Rights*, 3.12.2021.

⁹ Intervju med kvinneaktivist i Kabul, april 2022.

¹⁰ *Mahram* er nære mannlige familiemedlemmer som kvinner enten allerede er gift med eller som de ikke kan inngå ekteskap med.

For women, the discrimination we are likely to see institutionalised under the Taliban will pale in comparison to the effects of the collapsing economy, which risk setting their right to healthcare and education back decades. The humanitarian crisis that we have only seen the beginning of will affect the Afghan people for generations to come. As women's rights advocate Jamila Afghani put it [...] «We are not supporting Afghan women by starving them.» (Stefansson et al., 2022)¹¹

Taliban brukte en liknende argumentasjon da de oppfordret vestlige land til å oppheve sanksjonene og betingelsene knyttet til bistand. De uttalte blant annet at dersom vestlige land brydde seg så mye om afghanske kvinner som de påsto, ville de ha sluttet med å sette betingelser for bistand slik at fattige kvinner hadde til livets opphold. Denne argumentasjonen fritok imidlertid Taliban for alt ansvar de måtte ha for å prioritere å fastholde *sine* prinsipper om kvinners rettigheter framfor å sikre bistand til befolkningen. Etter som Talibans restriksjoner mot kvinner ble stadig mer ekstreme, ble denne ansvarsfraskrivelsen stadig mer åpenbar.

Lærdommene fra 20 år med kvinnekamp og krig

Konvensjonell visdom vil muligens konkludere med at NATOs intensjoner om å frigjøre afghanske kvinner som en del av krigen i landet var dømt til å mislykkes, enten på grunn av en iboende konservatisme eller stammementalitet i det afghanske samfunnet, fordi man ikke kan skape varige endringer i kvinners status gjennom krig, eller kanskje grunnet en kombinasjon, fordi det afghanske samfunnet er så konservativt at endringene som har skjedd de siste årene, ikke kunne vare og kun ble opprettholdt på en kunstig måte gjennom krig.

Uavhengig av hva som var den faktiske bakgrunnen for invasjonen i 2001, er det ingen tvil om at å søke å frigjøre kvinner gjennom invasjon både er lite hensiktsmessig og innebærer en rekke problematiske antakelser om vestlige frelsere og tilbakestående kulturer, for ikke å snakke om de enorme lidelsene krig i seg selv medfører. Samtidig har denne berettigede kritikken mot den «feministiske krigen» hatt tendens til å kaste barnet ut med badevannet. Den afghanske kvinnebevegelsen og dens allierte har blitt så nært assosiert med den vestlige krigføringen at de nærmest er blitt presentert som to sider av samme sak. Det bør i alle fall vurderes om det store akademiske fokuset på den problematiske innrammingen av krigen som et feministisk prosjekt også har spilt en rolle i å underbygge denne nære assosiasjonen.

Det som måtte ha skjedd av positiv utvikling for kvinner siden invasjonen i 2001, har dermed lett blitt avvist som kunstig eller som noe som ble skaffet til veie på uærlig vis. Afghanske feminister har på denne måten blitt satt i en ganske uholdbar

¹¹ I en norsk sammenheng har særlig nettstedet Bistandsaktuelt stått for en journalistisk linje som nesten utelukkende har fokusert på de negative konsekvensene av bistandskuttene i kjølvannet av Talibans maktovertakelse og kvinnepolitikk. I den grad Talibans kvinnepolitikk i seg selv er blitt problematisert har dette hovedsaklig bestått av å nyansere negative fremstillinger av Talibans tilnærming til kvinner (se for eksempel Bistandsaktuelt, 2021, 2022a, 2022b).

situasjon all den tid deres ambisjoner har blitt satt i et motsetningsforhold til behovene til flertallet av landets kvinner og derfor bare kan fremmes på et grunnlag som egentlig er umoralsk. Dette var særlig tydelig i perioden 2019–2021, da det var stor tiltro til en fredsprosess mellom den afghanske regjeringen og Taliban, og bekymringene afghanske kvinneverettighetsforkjempere uttrykte, ble avleid som elitiske og uten forankring hos flertallet av landets kvinner. I ettertid har det dessverre vist seg at det var all grunn til bekymring. Talibans politikk i skrivende stund er bare marginalt mindre ekstrem enn på 1990-tallet, da kvinner over hele landet hadde forbud mot å jobbe eller gå på skole og kun kunne forlate hjemmet iført burka og i følge med et mannlig familiemedlem.

Om forfatteren

Torunn Wimpelmann er forskningsleder ved Christian Michelsen Institutt. Hun er forfatter av boken *The Pitfalls of Protection, Gender, Violence and Power in Afghanistan* (University of California Press) og forsker på kjønn, politikk og rettsystemer i Afghanistan.

Referanser

- Abu-Lughod, L. (2002). Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others. *American Anthropologist*, 104, 783–790.
- Afghan Analyst Network. (2021). *Between hope and fear: Rural Afghan women talk about peace and war. Special Report, July 2021*. <https://www.afghanistan-analysts.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2021/07/2021-Rural-women-peace-and-war-FINAL-website.pdf>
- Afghan Analyst Network. (2022). *The ban on older girls' education: Taleban conservatives ascendant and a leadership in disarray*. <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/rights-freedom/the-ban-on-older-girls-education-taleban-conservatives-ascendant-and-a-leadership-in-disarray/>
- Al Jazeera. (2021, 17. august). Transcript of Taliban's first news conference in Kabul. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/17/transcript-of-talibans-first-press-conference-in-kabul>
- AP news. (2021, 18. august). Taliban vow to respect women, despite history of oppression. *AP news*. <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-kabul-1d4b052ccefl13adc8dc94f965ff23c7>
- Ashan-Tirmizi, S. (2021). *Pious peripheries: Runaway women in post-Taliban Afghanistan*. Stanford University Press.
- Allen, J. R. & Felbab-Brown, V. (2020). *The fate of women's rights in Afghanistan*. <https://www.brookings.edu/essay/the-fate-of-womens-rights-in-afghanistan/>
- Ayotte, K. J. & Husain, M. E. (2005). Securing Afghan women: Neocolonialism, epistemic violence, and the rhetoric of the veil. *NWSA Journal*, 17, 112–133.
- BBC. (2001). Cherie 'lifts veil' for Afghan women. BBC news Monday, 19 November 2001. BBC News | UK POLITICS | Cherie 'lifts veil' for Afghan women
- BBC. (2021). Afghan women to have rights within Islamic law, Taliban say. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-asia-58249952>
- Berry, K. (2003). The symbolic use of Afghan women in the war on terror. *Humboldt Journal of Social Relations*, 27(2), 137–16.
- Billaud, J. (2015). *Kabul carnival. Gender politics in postwar Afghanistan*. University of Pennsylvania.
- Bistandsaktuelt. (2021). *Verdensbanken bidrar til å stenge jenteskoler for Taliban rekker å gjøre det*. <https://www.bistandsaktuelt.no/afghanistan-humanitaere-kriser-utviklingspolitikk/verdensbanken-bidrar-til-a-stenge-jenteskoler-for-taliban-rekker-a-gjore-det/118930>
- Bistandsaktuelt. (2022a). *Afghanske kvinner kan komme styrket ut av krisen i landet*. <https://www.bistandsaktuelt.no/afghanistan-kvinneverettigheter-kvinner-rettigheter/afghanske-kvinner-kan-komme-styrket-ut-av-krisen-i-landet/309077>

- Bistandsaktuelt. (2022b). *Taliban-topper sender egne døtre på skoler og universiteter*. <https://www.bistandsaktuelt.no/afghanistan-kvinner-rettigeter-menneskerettigheter/taliban-topper-sender-egne-dotre-pa-skoler-og-universiteter/302740>
- Bush, L. (2001). Laura Bush on Taliban oppression of women. Radio Address, 17 November 2001. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/wpsrv/nation/specials/attacked/transcripts/laurabushtext_111701.html
- Doumato, E. (2009, 1. oktober). *Obstacles to equality for Saudi women*. The Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/obstacles-equality-saudi-women>
- Dupree, N. H. (1984). Revolutionary rhetoric and Afghan women. I N. M. Sharani & R. L. Canfield (Red.), *Revolutions and rebellions in Afghanistan: Anthropological perspectives* (s. 306–340). Institute of International Studies, University of California.
- Dupree, N. H. (1998). Afghan women under the Taliban. IW. Maley (Red.), *Fundamentalism reborn? Afghanistan and the Taliban*. New York University Press.
- Gopal, A. (2021). The other Afghan women. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/magazine/2021/09/13/the-other-afghan-women>
- Human Rights Watch. (2022). *Afghanistan: Taliban deprive women of livelihoods, identity*. <https://www.hrw.org/news/2022/01/18/afghanistan-taliban-deprive-women-livelihoods-identity>
- Kandiyoti, D. (2007). Old dilemmas or new challenges? The politics of gender and reconstruction in Afghanistan. *Development and Change*, 38, 169–199.
- Kandiyoti, D. (2009, 4. november). *The lures and perils of gender activism in Afghanistan*. Monthly Review. <https://mronline.org/2009/11/04/the-lures-and-perils-of-gender-activism-in-afghanistan/>
- Khalid, M. (2011). Gender, orientalism and representations of the ‘other’ in the war on terror. *Global Change, Peace & Security*, 23(1), 15–29. <https://doi.org/10.1080/14781158.2011.540092>
- Lindisfarne, N. (2002). Starting from below: Fieldwork, gender and imperialism now. *Critique of Anthropology*, 22(4), 403–423.
- Lieven, A. (2012). Afghanistan: The best way to peace. *The New York Review of Books*.
- Lieven, A. (2019). It’s time to trust the Taliban. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2019/01/31/its-time-to-trust-the-taliban/>
- Schueller, M. J. (2011). Cross-cultural identification, neoliberal feminism, and Afghan women. *Genders*, 53.
- Spivak, G. (1985). Can the subaltern speak? Speculations on widow sacrifice. *Wedge*, 7–8, 120–130.
- Stabile, C. A. A. D. K. (2005). Unveiling imperialism: Media, gender, and the war on Afghanistan. *Media, Culture & Society*, 27, 765–782.
- Stefansson, E., Winter, E., Kjolseth, L. & Hazelwood, J. (2022, 4. desember). Aid cut-off may kill more Afghans than war. *Al Jazeera Opinion*. <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/12/4/urgent-action-needed-to-save-millions-of-afghan>
- Tapper, N. (1991). *Bartered brides. Politics, gender and marriage in an Afghan tribal society*. Cambridge University Press.
- UNAMA/OHCHR. (2012). *Still a long way to go. Implementation of the elimination of violence against women law in Afghanistan*. United Nations Assistance Mission to Afghanistan.
- UNAMA/OHCHR. (2015). *Justice through the eyes of Afghan women: Cases of violence against women addressed through mediation and court adjudication*. United Nations Assistance Mission to Afghanistan.
- Wimpelmann, T. (2015). One step forward and many to the side: Combating gender violence in Afghanistan, 2001–2014. *Women’s Studies International Forum*, 51, 101–109.
- Wimpelmann, T. (2017). *The pitfalls of protection. Gender, violence and power in Afghanistan*. University of California Press.
- Wimpelmann, T. & Sadaat, M. (2022). *There is no compulsion in marriage. Divorce and gendered change in Afghanistan under the Islamic Republic*. [Under utarbeidelse]. Chr. Michelsens Institutt.

Abstract in English The Feminist War and Its Victims

The 2001 invasion of Afghanistan was partially justified as a war to liberate the country’s women. This article shows how the – deeply problematic – ‘feminist’ framing of the war in many ways eclipsed the significant progress that has taken place in regards to Afghan women’s rights since 2001. Furthermore,

I explore how such progress came to be denoted as so insignificant as to be easily cast aside in a prospective peace agreement with the Taliban. Afghan women activists who sought to advance women's rights in a potential peace process were accused of prioritizing their own elitist interests above the possibility of ending the war. A similar dichotomy has emerged after the Taliban's seizure of power in 2021, in the shape of a posited choice between the population's ability to survive the humanitarian crisis developing in the aftermath of Taliban's takeover on the one hand, and insisting on principles of women's rights on the other.

Keywords: Afghanistan • women • Taliban • war